

Wojciech Surmiak

Bł. John Henry kard. Newman (1801-1890) : "Doctor Ecclesiae?"

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 47/1, 91-110

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. WOJCIECH SURMIAK
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny

BL. JOHN HENRY KARD. NEWMAN (1801-1890). *DOCTOR ECCLESIAE?*

BL. JOHN HENRY CARD. NEWMAN (1801-1890). *DOCTOR ECCLESIAE?*

ABSTRACT

This presentation is provided two main topics: first, a review of the history of the role of Doctors of the Church and how the discernment process contributed to the development of the Church's understanding of this title, using the recent evaluation (1997, 2012) and the conferral of the doctorate; secondly, a careful and systematic evaluation of Newman's fulfillment of the Congregation for the Doctrine of the Faith's *Norms and Criteria* was offered based upon the commentaries of Pope John Paul II and his successor Benedict XVI regarding Newman's eminent doctrine. The final part of the article shows the possibility of Newman's inclusion in the exclusive college of the *Doctores Ecclesiae*.

W niniejszej prezentacji zostały przedstawione dwa główne wątki. Pierwszy z nich to przypomnienie historii i znaczenia tytułu *doktor Kościoła* oraz ukazanie aktualnego procesu honorowania tym tytułem. Z kolei drugi wątek to ukazanie elementów nauczania papieża Jana Pawła II oraz Benedykta XVI (kard. J. Ratzingera), wskazujących na spełnienie przez nauczanie kard. J.H. Newmana *Kryteriów i Norm* wyznaczonych przez Kongregację Doktryny Wiary w procesie rozeznawania *wybitności nauczania* kandydata do tytułu *doktora Kościoła*. W końcowej części artykułu wskazano na pewne wnioski co do możliwości inkluzji Newmana do ekskluzywnego grona *Doctores Ecclesiae*.

Gregory Winterton COr (1922-2012), pełniący w latach 1971-1992 urząd rektora *Newman's Birmingham Oratory* oraz założyciel *International Friends of Newman*, przedstawiając w książce upamiętniającej oficjalną wizytę Benedykta XVI w Anglii i Szkocji historię procesu beatyfikacyjnego kardynała Newmana, stwierdził, że: „Beatyfikacja kardynała Johna Henry'ego Newmana, dokonana przez papieża Benedykta XVI w Cofton Park w Birmingham w niedzielę 19 września 2010, jest znaczącym krokiem w historii *Sprawy Newmana*, ale nie jest jej końcem. Będziemy podejmować z Bożą pomocą nasze wysiłki, aby Kardynał został kanonizowany i ogłoszony *doktorem Kościoła* i aby nadać jego nauczaniu i przykładowi życia uniwersalnego autorytetu”¹.

¹ “The Beatification of Cardinal John Henry Newman, by the Holy Father, Pope Benedict XVI, at Cofton Park in Birmingham on Sunday 19 September 2010 is a significant step in the history of Newman's Cause but is not the end of the story. Efforts will continue unabated to get the Cardinal canonized and, please God, Made a Doctor of the Church, in order to give universal authority to

Sprawa przyznania tytułu *doktora Kościoła* kardynałowi Newmanowi nie jest jedynie domeną ostatnich lat, gdyż wyrażona w zdaniu ojca Wintertona myśl miała już wcześniejszych zwolenników. W podobnym duchu wyraził się bowiem dwadzieścia lat wcześniej kardynał Alfons Maria Stickler SDS: „Możemy zobaczyć w tym wielkim teologu jasną refleksję w charyzmacie św. Filipa, refleksję, która przynosi wspaniałe owoce i oddziaływanie jako *doktora Kościoła* nowożytnych czasów, jako mistrza prawdziwego ekumenizmu, jako reformatora wiary i moralności, która przyczynia się do prawdziwej ewangelizacji Europy”².

Złożone w Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych *positio* dotyczące *The Newman Cause* zawiera *passus*, w którym postulator sprawy Vincent F. Blehl SJ stwierdza, że pierwsze mocne wołanie o kanonizację J.H. Newmana i ogłoszenie go *doktorem Kościoła* zostało wyrażone już w czasach II wojny światowej przez L. Bouyer z *French Oratory* oraz przez Ch. Callana OP. Zawarł je w liście otwartym do wydawców i czytelników jezuickiego magazynu *America*. Dominikanin pisał wtedy: „wyrażam tu myśli i uczucia wielu tysięcy katolików i niekatolików, w kraju i zagranicą, duchownych i świeckich, zarówno tych, którzy mówią po angielsku, jak i obcokrajowców, a mianowicie, że mamy nadzieję, iż John Henry Newman będzie wyniesiony do chwały ołtarzy i ogłoszony *doktorem Kościoła*”³.

Czy jednak pragnienia wspomnianego tu dominikanina, salezjanina i oratorianina mogą zostać spełnione? Nim zostanie udzielona pełna odpowiedź na to pytanie przez Najwyższy Autorytet Kościelny, warto zastanowić się już dziś nad bardziej fundamentalnymi kwestiami w tym względzie, a mianowicie: jaka jest geneza tytułu *Doctor Ecclesiae* (?), jaka jest eklezjalna ranga nauczania *doktora Kościoła* (?) oraz jaki jest proces rozeznawania „kwalifikacji doktorskich” obecnych w nauczaniu kandydata do tego zaszczytnego tytułu (?).

Niniejszy artykuł stawia sobie za cel próbę odpowiedzi na powyższe pytania. W pierwszej części artykułu zostanie pokrótce przedstawiona historia tytułu *Doctor Ecclesiae* oraz sposobu jego przyznawania. Druga część będzie próbą oceny nauczania kardynała Newmana w świetle wymagań zawartych w *Normach i kryteriach* ustalonych przez Kongregację Doktryny Katolickiej dla procesu rozeznawania wybitnego charakteru nauczania (*eminens doctrina*) kandydata. W ocenie tej pomogą liczne wypowiedzi Jana Pawła II i Benedykta XVI (kardynała Ratzingera) dotyczące kardynała z Birmingham. I w końcu, w trzeciej części, zostaną

Newman's teaching and the example of his life” – G. Winterton, *The history of the Newman cause, w: Benedict XVI and Blessed John Henry Newman. The State Visit – September 2010 – The Official Record*, red. P. Jennings, London 2010, s. 30.

² “We can see in this great theologian a clear reflection of St Philip's charism, and one which continues to bear excellent fruits, through Newman's influence as a doctor of The Church in the modern age, as the master of the true ecumenism, as a reformer of faith and moral that will bring about the real evangelization of Europe” – A.M. Stickler, *Newman and St Philip Neri, Sermon preached at the Church of Birmingham Oratory on St Philip's Day (Saturday, 25 May 1990)*, w: *Benedict XVI and Cardinal Newman*, red. P. Jennings, Oxford 2005, s. 120.

³ V.F. Behl, *History of the Cause, w: Positio Super Virtutibus – Cause of Canonization of Servant of God John Henry Newman*, Romae 1989, s. XVII.

przedstawione pewne postulaty ułatwiające zrozumienie charakteru i funkcji, jakie niesie w sobie nauczanie *Doctorum Ecclesiae*.

1. *Doctor Ecclesiae* – historia i znaczenie tytułu

Jan Paweł II, ogłaszając w 1997 roku Świętą Teresę od Dzieciątka Jezus *doktorem Kościoła*, sam wyjaśnił nie tylko znaczenie tego tytułu, ale i intencję, która przyświeca Kościołowi, ilekroć decyduje się na przyznanie tego tytułu. Papież stwierdził wtedy, że: „Kiedy (...) Urząd Nauczycielski ogłasza kogoś *doktorem Kościoła*, pragnie wskazać wszystkim wiernym, a zwłaszcza tym, którzy pełnią w Kościele fundamentalną posługę kaznodziejów lub delikatną misję teologów i nauczycieli teologii, że doktryna wyznawana i głoszona przez daną osobę może być dla nich punktem odniesienia – nie tylko dlatego, że jest zgodna z objawioną prawdą, ale też dlatego, że rzuca nowe światło na tajemnicę wiary, prowadząc do głębszego zrozumienia tajemnicy Chrystusa”⁴.

Choć samo powierzenie osobie tytułu *doktora Kościoła* nie oznacza jeszcze gwarancji co do nieomyślności jej nauczania, to jednak papieże, angażując w to wydarzenie „pełnię swojej władzy apostołskiej”⁵, wskazują nade wszystko teologom tego konkretnego człowieka jako przykład dla ich intelektualnego zaangażowania. S. Payne OCD stwierdza w tym kontekście, że „ogłoszenie kogoś *doktorem Kościoła* jest w pewnym sensie uznaniem, że dana osoba jest już «doktorem» w Kościele, to znaczy kimś, kogo nauczanie z racji swojej głębi, wyjątkowości, oryginalności i wierności Ewangelii wywiera ogromny wpływ na życie i nauczanie Kościoła. Przyznanie tytułu jest z pewnością także nadaniem nauczaniu *doktora* nowej rangi, która wynika nie tylko z zaangażowania w ten fakt «pełni władzy apostołskiej», ale i z swoistego zalecenia Kościołowi (i obecnie, i w przyszłości), aby uczynił z niego przewodnika w interpretacji Bożego słowa i Bożej woli”⁶.

Tytułu *doktor Kościoła* nie odnajdziemy co prawda w tekstach biblijnych, choć zarówno w Starym, jak i w Nowym Testamencie istnieje instytucja *nauczyciela*. Choć prawdziwym nauczycielem *Tory* jest sam Bóg, to jednak misja nauczania zostaje przez Niego delegowana rabinom. W *Wulgacie [Klementyńskiej]* – w której można odnaleźć termin *doctor*⁷ (por. Deut 29,10⁸; 31,28⁹) – doktorzy są zaliczani obok książąt i starszych Izraela do przywódców narodu. Ich bezpośrednim

⁴ Jan Paweł II, *Pojęła, przeżyła i opisała prawdę o Miłości* (Watykan, 19.10.1997), OssRomPol 12 (1997), nr 3, s. 37.

⁵ Tenże, *List apostołski «Divini amoris scientia» wydany z okazji ogłoszenia św. Teresy od Dzieciątka Jezus i Najświętszego Oblicza Doktorem Kościoła powszechnego* (Watykan, 19.10.1997), OssRomPol 12 (1997), nr 12, s. 36.

⁶ S. Payne, *St Thérèse of Lisieux: Doctor of the Universal Church*, New York 2002, s. 27.

⁷ W przeciwieństwie do *Neowulgaty*, w której słowo *doctor* zostało zastąpione przez *prae-fectus*.

⁸ „Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, principes vestri, et tribus, ac majores natu, atque doctores, omnis populus Israel”.

⁹ „Congregate ad me omnes majores natu per tribus vestras, atque doctores, et loquar audientibus eis sermones istos, et invocabo contra eos caelum et terram”.

zadaniem jest nauczanie Prawa. Z kolei na kartach Ewangelii tytuł *nauczyciela* jest jednym z najczęściej występujących tytułów mesjańskich. Tomasz z Akwinu nazywa Jezusa pierwszym spośród *doktorów Kościoła*. Pisma Świętego Łukasza sugerują wyraźne chrystologiczne i eklezjologiczne znaczenie tytułu, dlatego Święty Tomasz z Akwinu nie zawaha się nazywać Jezusa pierwszym spośród *doktorów Kościoła*. U Łk 2,46¹⁰ dwunastoletni Jezus zostaje odnaleziony w świątyni wśród *doktorów*, a w Dz 13,1¹¹ jest mowa o tym, że w Kościele w Antiochii działali nie tylko prorocy, ale i *doktorzy*. Listy Świętego Pawła zawierają stwierdzenia, w których to Apostoł Narodów nazywa siebie *doktorem pogan* (1 Tym 2,7)¹². W *Pierwszym Liście do Koryntian* (12,2)¹³ oraz w *Liście do Efezjan* (4,11)¹⁴ Paweł pisze, że Bóg wyznaczył w Kościele oprócz apostołów i proroków także ewangelistów, pasterzy i nauczycieli.

W Kościele poapostolskim nauczycieli w ówczesnych szkołach katechetycznych określano mianem *doctores audientium*. Sam tytuł *doctor* zostaje przypisany najbardziej wyróżniającym się nauczycielom i kaznodziejom wspólnot wczesnochrześcijańskich. Wydaje się zatem, że określenia *doktor* i *doktor Kościoła* „zaczynają pojawiać się wraz ze wzrastającą popularnością terminu *Ojciec Kościoła* określającego wielkich nauczycieli, kaznodziei i biskupów wczesnego chrześcijaństwa”¹⁵.

Począwszy od wieku VIII wyróżnia się już imiona czterech wielkich świętych, odgrywających wybitną rolę w teologii Kościoła zachodniego. Są to: Grzegorz Wielki, Ambroży z Mediolanu, Augustyn z Hippony i Hieronim ze Strydonu. W ikonografii są ukazywani z trzymaną w rękę księgą, którą jest najprawdopodobniej księga *Ewangelii*. Ponadto znajdują się oni w otoczeniu Maryi, siedzącej i trzymającej w swych dłoniach Dzieciątka Jezus. Jest to obraz Bogurodzicy – Stolicy Mądrości. Nie można nazbyt szybko przeoczyć pierwotnej – symbolicznej – liczby czterech doktorów. Liczba ta koresponduje w bezpośredni sposób z czterema Ewangelistami. To zestawienie doktorów i ewangelistów jest uprawnione między innymi faktem liturgicznego zrównania w 1298 roku przez papieża Bonifacego VII wspomnień *doktorów Kościoła* z obchodami ku czci *Apostołów i Ewangelistów*. Formularz mszalny dla wspomnienia *doktorów Kościoła* został zaczerpnięty od – *teologa par excellence* – Świętego Jana Ewangelisty, a antyfona do *Magnificat* w *Liturgii Godzin* rozpoczynała się słowami – *O Doctor Optime*.

¹⁰ „Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, et interrogantem eos”.

¹¹ „Erant autem in ecclesia, quae erat Antiochiae, prophetae, et doctores, in quibus Barnabas, et Simon, qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen, qui erat Herodis Tetrarchae collectaneus, et Saulus”.

¹² „in quo positus sum ego praedicator, et Apostolus (veritatem dico, non mentior) doctor gentium in fide, et veritate”.

¹³ „Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia primum apostolos, secundo prophetas, exinde doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum”.

¹⁴ „Et ipse dedit quosdam quidem *apostolos*, quosdam autem *prophetas*, alios vero *evangelistas*, alios autem *pastores et doctor es*”.

¹⁵ J. Fink, *The Doctors of the Church*, vol. I, New York 2000, s. XI-XII.

Zresztą to właśnie od tamtego czasu hymny, modlitwy i pisma autorstwa *Wielkich Czterech doktorów Kościoła* stawały się coraz częściej słowami używanymi w liturgii Kościoła. Z kolei w tradycji Kościoła wschodniego odwoływano się bardziej do elementów teologii trynitarnej, stąd wskazywano tam na *Trzech Wielkich Doktorów Kościoła*: Bazylego Wielkiego, Grzegorza z Nazjanzu i Jana Chryzostoma. Dopiero za pontyfikatu Piusa V (1566-1572) dołączono do ich grona Atanazego Wielkiego. Celem tego zabiegu było zachowanie swoistej symetrii pomiędzy doktorami Wschodu i Zachodu.

Z pewnością momentem przełomowym w sposobie rozumienia tytułu był wiek XVI. To właśnie w roku 1569 papież Pius V przyznał tytuł *doktora Kościoła* dominikaninowi – Świętemu Tomaszowi z Akwinu, a dwadzieścia lat później papież Sykstus V dołączył do tego grona swojego franciszkańskiego współbrata – Świętego Bonawenturę z Bagnoregio (1588). Wraz z poszerzeniem się listy *doktorów Kościoła* rozpoczął się także proces pewnej rywalizacji pomiędzy wiodącymi szkołami duchowości i wielkimi rodzinami zakonnymi, co do obecności ich przedstawicieli w zaszczytnym *doktorskim* gronie¹⁶. Z tej też racji Sykstus V nakazał, aby przed nadaniem tytułu Święta Kongregacja Rytów przeprowadziła specjalne dochodzenie, któremu ma przewodzić kongregacyjny *promotor wiary* (*promotor fidei*), zwany także *advokatem diabła* (*advocatus diaboli*).

Kolejnym ważnym momentem w uporządkowywaniu procedury ogłaszania nowych świętych i *doktorów Kościoła* było wydawanie w latach 1734-1738 przez arcybiskupa Bolonii kardynała Prospero Lambertniego dzieła zatytułowanego *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione*¹⁷. I to właśnie od kardynała Lambertniego – późniejszego papieża Benedykta XIV – pochodzi klasyczne stwierdzenie dotyczące warunków wstępnych dla wszczęcia procesu rozpoznawczego w sprawie nadania tytułu *doktora Kościoła*. W drugiej części swojego dzieła, w którym opisuje poszczególne fazy procesu, Lambertni – który przez 20 lat pełnił urząd rzeczonoego uprzednio *promotora wiary* w Świętej Kongregacji Rytów – stwierdził, że w celu ogłoszenia kogoś *Doctore Ecclesiae* konieczne jest spełnienie trzech warunków, a mianowicie zaistnienie: wybitnej doktryny (*eminentis doctrina*), niezwykłej świętości życia (*insignis vita sanctitatis*) i oficjalnego ogłoszenia przez Kościół (*Ecclesiae declaratio*)¹⁸. Kardynał Lambertini dopuszczał, aby taka kościelna deklaracja była dokonana czy to przez widzialną Głowę Kościoła – papieża, czy też przez prawomocnie zgromadzony sobór¹⁹.

¹⁶ B. McGinn, *Doktorzy Kościoła. Trzydzieści trzy osoby, które kształtowały chrześcijaństwo*, tłum. J. Pocij, Kraków 2011, s. 43.

¹⁷ Benedetto XIV, *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione*, t. 1-7, Prati 1839-1842⁷. Pierwszy tom został przetłumaczony na język włoski i opublikowany w dwóch tomach jako: *La beatificazione dei servi di Dio e la canonizzazione dei beati*, Città del Vaticano 2010-2011. Na temat roli nauczania kard. Lambertniego – Benedykta XIV zob. H. Misztal, *Prawo kanonizacyjne. Instytucje prawa materialnego. Zarys historii. Procedura*, Lublin 2003², s. 70-85; Congregazione delle Cause dei Santi, *Le cause dei Santi. Sussidio per lo Studium*, red. V. Criscuolo, D. Ols, R.J. Sarno, Città del Vaticano 2012², s. 176-177.

¹⁸ Por. S. Payne, *Saint Thérèse...*, s. 18.

¹⁹ B. McGinn, *Doktorzy Kościoła...*, s. 46.

Spśród trzech kryteriów sformułowanych przez kardynała Lambertniego najtrudniejszym do zdefiniowania okazał się pierwszy z nich²⁰. Niejednokrotnie ową wybitność doktryny wyrażano przez charakterystyczne przydomki, które zawierały rację przyznania tytułu *doktora Kościoła*²¹. Te specyficzne określenia zawierają w sobie niejako czwarte kryterium przyznania tytułu, gdyż wyrażają pewien profetyzm nauczania i osoby. Profetyzm ten powinien być odczytywany w dwojaki sposób: najpierw chodzi bowiem o profetyzm myśli i zaangażowania *doktora* na rzecz obrony i odnowy Kościoła w czasach jego życia i działalności, a następnie chodzi o profetyzm jego myśli i osoby w czasach przyznawania mu kościelnego doktoratu. Profetyzm ten zostaje odczytywany wtedy jako szczególnie aktualny charyzmat, który ubogaca całą wspólnotę Kościoła. Warto już w tym miejscu dodać, że J.H. Newman był i jest rozpoznawany w *swoich* oraz w *naszych* czasach jako wielki obrońca i nauczyciel prawd dotyczących ludzkiego sumienia. Nie sposób bowiem stworzyć dzisiaj właściwą koncepcję sumienia chrześcijańskiego bez bezpośredniego odwołania się do nauczania Kardynała z Birmingham²².

W XX wieku bardzo znaczącym momentem było włączenie do grona *doktorów Kościoła* świętych kobiet. W 1970 roku Błogosławiony Paweł VI przyznał ten tytuł Świętej Teresie z Ávili (27.09) i Świętej Katarzynie ze Sieny (4.10). Rozszerzono tym samym grono *doktorów Kościoła*, wskazując na znaczenie kobiet we wspólnocie Kościoła, ale także ukazano duchowy i mistyczny wymiar życia Kościoła, wychodząc poza czysto akademickie uprawianie teologii²³. Ten sam papież w 1972 roku podjął decyzję o zawieszeniu dalszych procedur ogłaszających nowych *doktorów Kościoła* do czasu przeprowadzenia bardziej wnikliwych badań, które potwierdzą rzeczywisty *wybitny charakter nauczania* zgłaszanych kandydatów. To właśnie w tym okresie swoistego *muratorium* angielscy biskupi na swoim rocznym spotkaniu w dniach 20-25 kwietnia 1974 roku podjęli decyzję o zwróceniu się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o ogłoszenie J.H. Newmana *doktorem Kościoła*²⁴.

Można na zakończenie tego krótkiego przeglądu historycznego podkreślić, że wkrótce po *Soborze Watykańskim II* oraz za czasów pontyfikatu Jana Pawła II dokonały się dwie znaczne zmiany dotyczące procedury ogłaszania *doktorów Kościoła*. Po pierwsze w 1969 roku Kongregacja do Spraw Rytów została podzielona na Kongregację Kultu Bożego oraz Kongregację Spraw Kanonizacyjnych,

²⁰ Czasami „wybitność nauczania” określano poprzez takie wyrażenia, jak: „punkt odniesienia”, „źródło nowego światła”, „głębsze zrozumienie”, „oryginalność myśli”, „głęboki wpływ”, „rzeczywiste prowadzenie” – por. D. Morgan, *Newman doctor of conscience: doctor of the church?*, w: *John Henry Newman in his time*, red. P. Lefebvre, C. Mason, Oxford 2007, s. 246.

²¹ Wykaz tradycyjnych przydomków znajduje się w *załączniku nr 1*.

²² Wśród wielu pozycji opublikowanych na gruncie polskim, a dotyczących zagadnienia sumienia w nauczaniu kard. J.H. Newmana warto zwrócić uwagę na: S. Gałecki, *Spór o sumienie. Źródła i konsekwencje etyki Johna Henry'ego Newmana*, Kraków 2012; E. Schockenhoff, *Jaką pewność daje nam sumienie? Orientacja etyczna*, tłum. A. Marcol, Opole 2006, s. 104-129; W. Surmiak, *Bł. Johna Henry'ego kard. Newmana (1801-1890) teologia sumienia*, SSHT 44,2 (2011), s. 511-528.

²³ B. McGinn, *Doktorzy Kościoła...*, s. 54-55.

²⁴ V.F. Blehl, *Positio...*, s. XVIII.

która odtąd przejęła także kompetencję w sprawach ogłaszania nowych *doktorów Kościoła*. Druga z istotnych zmian została wprowadzona w 1988 roku i dotyczyła konieczności uzyskania przez Kongregację Spraw Kanonizacyjnych *votum* Kongregacji Doktryny Wiary dotyczącego *wybitności doktryny*. Kongregacja Doktryny Wiary, stając przed tym nowym zadaniem, przedstawiła sześć szczegółowych wymagań dotyczących zagadnienia «*eminens doctrina*» w dokumencie zatytułowanym *Normy proceduralne i kryteria doktrynalne dla osądu dotyczącego „wybitności doktryny” świętych proponowanych jako doktorzy Kościoła*²⁵. Dokonując w ich świetle próby oceny nauczania kardynała Newmana, można mieć nadzieję, że przyznanie tytułu *doktora Kościoła* będzie w przyszłości możliwe, gdyż Kardynał z Birmingham stale pozostaje profetycznym i charyzmatycznym znakiem dla naszych czasów.

2. Nauczanie kardynała Newmana w świetle kongregacyjnych wymagań co do «*eminens doctrina*»

Sześć tak zwanych *norm proceduralnych i kryteriów doktrynalnych* odnoszących się do rozeznawania *wybitności doktryny* kandydata do tytułu *doktora Kościoła* zostało sformułowanych *dla dalszych przypadków* przez Kongregację Doktryny Wiary przy okazji rozpatrywania kandydatury Świętej Teresy od Dzieciątka Jezus. Kongregacyjne *Normy i kryteria* wskazują na konieczność odpowiedzi w procesie rozpoznawczym na następujące pytania dotyczące nauczania kandydata: (1) czy w jego nauczaniu objawia się szczególny charyzmat mądrości?, (2) w czym przejawia się – przy uwzględnieniu całości dorobku – wysoka jakość jego pism, dogłębność, dojrzałość i syntetyczny charakter zawartych tam myśli oraz ich pozytywne oddziaływanie?, (3) czy w świetle swojego nauczania kandydat jawi się jako autentyczny mistrz i świadek katolickiej doktryny oraz chrześcijańskiego sposobu życia?, (4) czy jego dzieła opierają się „na nieskazitelnym źródle słowa Bożego, Tradycji i Magisterium Kościoła”?, (5) czy cieszy się szerokim i znaczącym oddziaływaniem, pozytywną recepcją i dobroczynnym wpływem na Lud Boży – co zostaje potwierdzone w magisterialnym wykorzystaniu jego nauczania?, i w końcu, (6) czy jego nauczanie podejmuje kwestie istotne, które mogą stać się źródłem trwałych wartości? Spróbujmy zatem odpowiedzieć na powyższe pytania, odwołując się przede wszystkim do wypowiedzi Jana Pawła II i Benedykta XVI, pamiętając, że postulowanym kandydatem do zaszczytnego tytułu jest kardynał John Henry Newman.

2.1. Charyzmat mądrości

Siłę owego charyzmatu mądrości zawartego w nauczaniu Newmana ukazuje w bardzo szeroki sposób *Positio* jego sprawy kanonizacyjnej. Charyzmatyczne cechy życia Newmana zostały tam ukazane w następujących słowach: „To, co

²⁵ Nieoficjalne tłumaczenie własne tego dokumentu stanowi *załącznik nr 2*.

pociągało i stale pociąga ludzi do Newmana, to nie jedynie jego intelektualna błyskotliwość, jego intuicja, jego osobowość, jego dobroć, jego złote serce i sympatia do innych, jego pokorna samoocena w stosunku do otrzymanych darów i posiadanych ograniczeń, jego całkowite poświęcenie Kościołowi zarówno jako anglikanina, jak i katolika... Ostatecznie jednak jest to tajemnica zobaczenia go w nowym świetle. Nie może być tutaj cienia wątpliwości, że jest on jedną z wielkich postaci historii Kościoła i – jak ufa wielu – jednym z jego największych świętych”²⁶.

W ramach przemówienia wygłoszonego na otwarciu w 1990 roku w Rzymie akademickiego kolokwium newmanowskiego kardynał J. Ratzinger przypomniał słowa wypowiedziane osiem lat wcześniej przez papieża Jana Pawła II w ramach pielgrzymki do Wielkiej Brytanii. Jan Paweł II stwierdził wtedy: „Przybywając do Midlands nie mogę nie przywołać na pamięć tego wielkiego męża Bożego, jakim jest kardynał John Henry Newman. Jego poszukiwanie Boga oraz pełni prawdy – znak działającego w nim Ducha Świętego – doprowadziło go do życia modlitwy i do mądrości, które dziś jeszcze nas budują”²⁷. W odpowiedzi na słowa kardynała Ratzingera Jan Paweł II raz jeszcze potwierdził, że w nauczaniu kardynała Newmana stale odnajduje szczególny charyzmat, który wyraża się tytułem: pielgrzym prawdy. Jan Paweł II stwierdził także, że dar, jakim Newman obdarzył Kościół, trwa i stanowi źródło wciąż nowych inspiracji nie tylko dla wielu ludzi nauki, ale i wielkiego grona jego uważnych czytelników. Rzymskie sympozjum z roku 1990 Jan Paweł II określił jako „sposobność, by pełniej ocenić wartość charyzmatu”²⁸ kardynała Newmana.

2.2. Dojrzała sapiencjalna synteza

Czy w nauczaniu Newmana można odnaleźć dojrzałą mądrościową syntezę? Należałoby się odwołać kolejny raz do wspomnianego już uprzednio przemówienia Jana Pawła II z rzymskiego sympozjum. Papież stwierdził, że „pisma Newmana rysują przed nami niezwykle wyrazisty obraz jego wytrwałej miłości do Kościoła jako do nieustannego objawienia miłości Bożej, do człowieka, na każdym etapie dziejów”²⁹. Papież zakończył wówczas modlitwą o to, aby serca wszystkich uczestników spotkania zostały wypełnione tymi samymi uczuciami, które można odnaleźć w pismach tego wybitnego człowieka Kościoła: „przyzywam światła Ducha Świętego, aby dzięki waszej pracy nauczanie wielkiego angielskiego kardynała było lepiej znane i szerzej ocenione”³⁰.

²⁶ V.F. Blehl, *Positio...*, s. 411.

²⁷ Jan Paweł II, *Przyjmijcie dar Ducha Świętego, by nieść światu owoce pojednania i pokoju. Homilia na Mszy św. na której udzielono sakramentu bierzmowania* (Coventry, 20.05.1982), OssRomPol 6 (1992), nr 4, s. 13.

²⁸ Tenże, *Stulecie śmierci kard. Johna Henry'ego Newmana. Przemówienie do uczestników międzynarodowego kolokwium poświęconego kard. Newmanowi* (Rzym, 27.04.1990), OssRomPol 7-8 (1990), nr 2, s. 18.

²⁹ Tamże, nr 6, s. 27.

³⁰ Tamże, nr 7, s. 27.

Z kolei w ramach swojego wystąpienia kardynał Ratzinger przywołał wątek autobiograficzny, w którym odwołał się do oddziaływania, jakie na jego formację teologiczną wywarła głęboka synteza chrześcijańskiej nauki zawarta w nauczaniu kardynała z Birmingham. Ówczesny prefekt Kongregacji Nauki Wiary odniósł się w szczególny sposób do swoich filozoficznych i teologicznych poszukiwań i odpowiedzi, które znalazł w *The Grammar of Assent*³¹, jak również w nauczaniu na temat rozwoju doktryny chrześcijańskiej – *An Essay of Development of Christian Doctrine*³², które – jak stwierdził Ratzinger – „postrzegam wraz z jego nauczaniem na temat sumienia jako jego znaczący wkład dla odnowy teologii”³³.

W swojej wypowiedzi Ratzinger w jasny sposób potwierdza szczególną doniosłość nauczania Newmana i jego znaczenie w formowaniu się współczesnego myślenia teologicznego. Odnosząc się do tematu rozwoju doktryny chrześcijańskiej, rzymski kardynał stwierdził nawet, że „poprzez swoje nauczanie [Newman] umieścił w naszych dłoniach nie tylko klucz do budowania historycznego myślenia w teologii, ale co więcej nauczył nas tego sposobu myślenia, a co za tym idzie nauczył nas umiejętności rozpoznawania tożsamości wiary w jej całościowym rozwoju”³⁴. To zdanie potwierdza, że Newman poprzez swoje nauczanie wniósł istotny i niezastąpiony wkład dla wypracowania współczesnej metody teologicznej. Jego otwarcie się na historyczny wymiar teologicznego myślenia sprawia, że nie można zamknąć się jedynie w przeszłości doktryny, ale należy otworzyć się na jej przyszłość i jej dalszy rozwój. Wspomniane tu zasługi Newmana z pewnością spełniają wymóg drugiego z kongregacyjnych *Kryteriów i norm*, dotyczących wybitnego charakteru nauczania kandydata do tytułu *doktora Kościoła*.

Poza nauczaniem o rozwoju doktryny także inne pola teologicznych zainteresowań J.H. Newmana mają szerokie oddziaływanie na czytelnika. Można by wymienić dla przykładu takie zagadnienia, jak: wirtualny „chrzest” brytyjskiego empiryzmu, sumienie (*Letter to the Duke of Norfolk*³⁵), nowe narodziny katolickiej epistemologii (*The Grammar of Assent, An Essay in Aid of a Grammar of Assent*³⁶), głęboka psychologiczna i duchowa analiza procesu nawrócenia (*Apologia pro vita sua*³⁷), nieśmiertelność duszy i kościelna doktryna o rzeczach ostatecznych – a szczególnie o czyśćcu (*The Dream of Gerontius*³⁸), duszpasterstwo

³¹ Wydanie polskie: J.H. Newman, *Przyświadczenia wiary*, tłum. S. Brzozowski, Warszawa 1915.

³² Wydanie polskie: tenże, *O rozwoju doktryny chrześcijańskiej*, tłum. J. Zielińska, Warszawa-Ząbki 1999.

³³ J. Ratzinger, *Newman belongs to the Great Teachers of the Church: Introductory Words for the Third Day of the Newman Symposium in Rome*, w: *Benedict XVI and Cardinal Newman...*, s. 34-35.

³⁴ Tamże.

³⁵ Wydanie polskie: J.H. Newman, *List do Księcia Norfolk. O sumieniu*, tłum. A. Muranty, Bydgoszcz 2002.

³⁶ Wydanie polskie: tenże, *Logika wiary*, tłum. P. Boharczyk, Warszawa 1989.

³⁷ Wydanie polskie: tenże, *Apologia pro vita sua*, tłum. S. Gąsiorowski, Warszawa 2009.

³⁸ Wydanie polskie: tenże, *Rozmyślania i modlitwy. Sen Geroncjusza*, tłum. Z. Kubiak, Warszawa 1985.

i kaznodziejstwo (*Parochial and Plain Sermons*), wiara a rozum (*University Sermons*³⁹, *The Idea of a University*⁴⁰), chrystologiczna eklezjologia (*Preface to the 3rd Edition of Via Media*), rola laikatu i jego eklezjalnego autorytetu (*On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine*) oraz odnowa studiów patrystycznych (*The Arians in the Forth Century*). Warto pamiętać, że kardynał Newman był największym dziewiętnastowiecznym autorytetem w zakresie teologii Świętego Atanazego oraz szkoły aleksandryjskiej. Z pewnością można by dołączyć jeszcze inne wątki, które potwierdzają, że pisma i nauczanie J.H. Newmana wykazują dojrzałą sapiencjalną syntezę nauki chrześcijańskiej⁴¹.

2.3. Autentyczny mistrz duchowy i świadek chrześcijański

Jasnym przykładem wypełnienia przez kardynała z Birmingham trzeciej *Normy i kryterium* jest porównanie jego osoby do postaci Świętego Augustyna. Porównania tego dokonał kardynał Ratzinger w swoim przemówieniu na zakończenie rzymskiego sympozjum. Charakteryzując postać Newmana, nazwał go autentycznym mistrzem i świadkiem katolickiej doktryny i chrześcijańskiego stylu życia. Prefekt rzymskiej kongregacji podkreślił, że wiara jest zawsze elementem rozwoju, a dokładniej jest karmieniem duszy człowieka prawdą i Bogiem, który jest bardziej intymny dla człowieka niż my sami dla siebie. Newman swą doktrynę rozwoju pisał poprzez swoje własne i osobiste doświadczenie, nigdy nie kończąc definitywnie dzieła swojego nawrócenia, które interpretował swoim czytelnikom nie tylko na kartach dzieł doktrynalnych, ale nade wszystko w praktyce swego życia. Ratzinger podkreślił, iż ten „wielki doktor Kościoła uczy nas nie tylko poprzez swoją myśl czy słowo, ale raczej poprzez swoje życie (...) Newman przynależy zatem do wielkich nauczycieli Kościoła, ponieważ jednocześnie dotyka naszych serc i rozświeśla nasze myślenie”⁴².

Z pewnością nader dobitnym ukazaniem świadectwa chrześcijańskiego życia Newmana i głębi jego ducha są słowa zawarte w przemówieniu papieża Benedykta XVI w trakcie wieczornego – londyńskiego – czuwania przed beatyfikacją kardynała z Birmingham. Papież wskazał tam trzy kluczowe zagadnienia. Pierwszym z nich było dokonanie „retrospekcji całego swojego życia w świetle doświadczenia wielkiego nawrócenia, które przeżył jak młody człowiek. Było to bezpośrednio

³⁹ Wydanie polskie: tenże, *Kazania uniwersyteckie. Piętnaście kazań wygłoszonych przed Uniwersytetem Oksfordzkim między 1826 a 1843 rokiem*, tłum. P. Kostyło, Kraków 2000.

⁴⁰ Wydanie polskie: tenże, *Idea uniwersytetu*, tłum. P. Mroczkowski, Kraków 1993.

⁴¹ D. Morgan, *Newman doctor...*, s. 255.

⁴² “And faith is always ‘development’ Newman had written his own experience of a never finished conversion and interpreted for us, not only the way of Christian doctrine, but that of Christian life. The characteristic of the great doctor of the Church, it seems to me, is that he teaches not only through his thought and speech, but rather by his life, because within him thought and life are interpenetrated and defined. If this is so, then Newman belongs to the great teacher of the Church, because at the same time he touches our hearts and enlightens our thinking” – J. Ratzinger, *Newman belongs to the great teachers of the Church. Introductory words for the third day of the Newman Symposium in Rome*, w: *Benedict XVI and Cardinal Newman...*, s. 35.

doświadczenie prawdy Słowa Bożego, obiektywnej rzeczywistości chrześcijańskiego objawienia – tak jak je przekazuje Kościół⁴³. Ponadto życie Newmana uczy wyznawców Chrystusa, że „umiłowanie prawdy, uczciwości intelektualnej oraz autentyczne nawrócenie mają swoją cenę”⁴⁴. I w końcu trzeci aspekt: „kard. Newman uczy nas, że jeśli przyjęliśmy prawdę o Chrystusie i powierzyliśmy mu swoje życie, to nie może być sprzeczności między tym, w co wierzymy, a tym, jak żyjemy”⁴⁵.

Trzecie kryterium zdaje się wykraczać poza same pisma kandydata, gdyż nakazuje spojrzeć do teologii jego życia. J.H. Newman sam napisał swoją biografię, a jest nią zbiór *Letters and Diaries*, w którym informuje czytelnika o swoim prawdziwym życiu. Odnajdujemy tam wątki świadczące o jego długotrwałym zmaganiu się z cierpieniem, o częstej frustracji i zakłopotaniu z nim związanym, o zaniedbywaniu zaufania do Bożej Opatrzności. Newman pisze także o pokusie podważenia skuteczności modlitwy oraz o słabej wytrwałości w miłości i w poświęceniu się na służbę Bogu. Skoro zatem tym wszystkim wypełnione było życie Newmana, to czy może on być mistrzem chrześcijańskiej wiary i życia? Być może należałoby przywołać raz jeszcze stwierdzenie kardynała Ratzingera skierowane do papieża Jana Pawła II na początku rzymskiego sympozjum: „Ojciec święty, poprzez lata twojego pontyfikatu stale przywoływałeś imię Johna Henry’ego Newmana jako duchowego ojca i inspirującego mistrza na drodze do świętości, jako bezpiecznego przewodnika w poszukiwaniu wiecznej prawdy”⁴⁶. Jako Benedykt XVI w trakcie audiencji generalnej przed rozpoczęciem swojej pielgrzymki do Anglii i Szkocji, w trakcie której miał osobiście dokonać aktu beatyfikacji Johna Henry’ego Newmana, sam zauważył, że: „ten naprawdę wielki Anglik prowadził przykładowe życie kapłańskie, a swoimi pismami trwale przysłużył się Kościołowi i społeczeństwu zarówno w swojej ojczyźnie, jak i w wielu innych częściach świata. Mam nadzieję – i modłę się w tej intencji – że jego łagodna mądrość będzie dobrodziejstwem dla coraz większej liczby osób, a jego prawe i święte życie będzie dla nich źródłem umocnienia”⁴⁷.

2.4. Źródła kościelne

Czwartym kryterium oceny wybitnego charakteru nauczania kandydata do tytułu *doktora Kościoła* jest źródło, z którego powinno wypływać jego nauczanie:

⁴³ Benedykt XVI, *Świadectwo wierności przemawia bardziej niż słowa. Czuwanie modlitwne w Hyde Parku przed beatyfikacją* (Londyn, 18.09.2010), OsRomPol 11 (2010), s. 37.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ “Holy Father, over the years of your pontificate you have repeatedly evoked the name of the John Henry Newman as a spiritual father and inspiring master of the way to holiness and as a secure guide in the search for eternal truth” – J. Ratzinger, *Words of greeting to the Pope John Paul II in the first day of the Newman Symposium in Rome*, w: *Benedict XVI and Cardinal Newman...*, s. 27.

⁴⁷ Benedykt XVI, *Śladami kard. Johna Henry’ego Newmana. Słowa na zakończenie audiencji generalnej* (Watykan, 08.09.2010), OsRomPol 10 (2010), s. 12.

winno nim być „nieskazitelne źródło słowa Bożego, Tradycji i magisterium Kościoła”. To, że pisma Newmana są wypełnione odniesieniami do *Pisma Świętego*, pism ojców Kościoła i *magisterium Ecclesiae*, nie może zostać w żaden sposób zakwestionowane. Co więcej, warto zauważyć, że to właśnie *Biblia* jest podstawowym i najbardziej znaczącym źródłem tematycznej inspiracji jego ośmiotomowej serii *The Parochial and Plain Sermons*. E. Griffiths stwierdził, że „Newman jest jakby zaimpregnowany słowem Bożym”⁴⁸ oraz że „w swoim okresie anglikańskim prawie nigdy nie cytuje czegoś innego oprócz samej *Biblii*”, w czym *de facto* zasadniczo różni się od innych przedstawicieli *Ruchu Oksfordzkiego* (J. Keble’a i E. Pusey’a), których kazania były utkane przede wszystkim z odniesień do pisarzy okresu patrystycznego. L. Bouyer potwierdza to stwierdzenie w słowach: „wiedza Newmana dotycząca *Biblii* jest porównywalna z jego znajomością ludzkiego serca”⁴⁹.

Jan Paweł II przypomniał ten fakt silnego ubiblijnienia teologii Newmana⁵⁰ podczas obchodów stulecia jego kardynalatu i wskazał, że Newman poprzez wykorzystanie *Pisma Świętego* jako podstawowego źródła dla teologii stał się autentycznym nauczycielem i duchowym przewodnikiem na drodze do świętości zarówno dla tych, którzy pozostają wewnątrz, jak i dla tych na zewnątrz wspólnoty Kościoła. Papież napisał wtedy: „Filozoficzna i teologiczna myśl oraz duchowość kardynała Newmana, tak głęboko zakorzeniona i wzbogacona przez *Pismo święte* i nauczanie Ojców, jeszcze ciągle zachowuje swoją szczególną oryginalność i wartość. Jako czołowa postać *Ruchu Oksfordzkiego*, a później jako promotor autentycznej odnowy w Kościele katolickim, Newman wydaje się mieć szczególne ekumeniczne powołanie nie tylko dla swojego własnego kraju, lecz także dla całego Kościoła”⁵¹.

2.5. Szerokie oddziaływanie i dobroczynny wpływ doktryny kandydata

Zacytowane co dopiero słowa Jana Pawła II podprowadzają nas do piątego *Kryterium i normy*, a mianowicie do kwestii szerokiego i pozytywnego odbioru pism kandydata wśród członków Ludu Bożego. Kryterium to wyraża się między innymi faktem odwoływania się do jego tekstów w oficjalnym nauczaniu Kościoła. Z pewnością szeroka teologiczna wizja, którą ukazywał kardynał Newman,

⁴⁸ E. Griffiths, *Newman: The Foolishness of Preaching*, w: *Newman: After A Hundred Years*, red. I. Ker, A. Hill, Oxford 1990, s. 74.

⁴⁹ L. Bouyer, *Great Preachers – XII. John Henry Newman*, *Theology* V 3 (1952), s. 89.

⁵⁰ Przy analizie hermeneutyki biblijnej Newmana warto odnieść się do jej gruntowniejszej analizy, którą przedstawia: W. Życiński, *Johna H. Newmana teoria rozwoju doktryny mariologicznej*, Lublin 2010, s. 75-85. Salezjanin wyróżnia tam m.in.: metodę mistyczną, alegoryczną, sakramentalną, przenośną i duchową.

⁵¹ Jan Paweł II, *List do biskupa Birmingham Georga Patricka Dwyera na stulecie podniesienia do godności kardynalskiej Johna H. Newmana* (Watykan, 7.04.1979), w: tegoż, *Nauczanie papieskie*, t. II,1 (styczeń-czerwiec 1979), red. E. Weron, A. Jaroch, Poznań 1990, s. 484.

była zwiastunem ducha odnowy, który wyraził się w nauczaniu *Soboru Watykańskiego II* i jego teologicznej recepcji⁵².

Niejednokrotnie można spotkać się z opinią, że J.H. Newman był nie tylko prekursorem wydarzenia soborowego i – choć nieobecny – to jednak jednym z ojców *Vaticanum II*. Niektórzy z kolei, idąc o krok dalej, *Sobór Watykański II* opisują jako *Sobór Newmana* lub, jak to uczynił papież Paweł VI, mówią, że *Vaticanum II* to szczególna „godzina Newmana”⁵³. Nauczanie Newmana na temat Kościoła rozumianego jako organiczna wspólnota Ludu Bożego z pewnością antycypowało nauczanie zawarte w soborowej *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, która definiuje Kościół jako fundamentalny i pierwotny sakrament, stając się tym samym wspólnotą ochrzczonych⁵⁴. Przynajmniej dwudziestokrotnie nauczanie kardynała z Birmingham było referowane w soborowych schematach i wystąpieniach⁵⁵.

Potwierdził ten związek kardynała Newmana z teologią Soboru Watykańskiego II sam Benedykt XVI, gdy stwierdził, że soborowy apel „do wiernych święckich, by urzeczywistniali swoje powołanie, otrzymane we chrzcie, do współuczestniczenia w misji Chrystusa, był odbiciem idei i nauczania Johna Henry’ego Newmana”⁵⁶. Zresztą samo motto Kardynała z Birmingham „cor ad cor loquitur” – „serce mówi do serca” pozwala na zgłębienie jednej z istotnych idei zawartych w nauczaniu *Vaticanum II*, a mianowicie „rozumienia życia chrześcijańskiego jako powołania do świętości, odczuwanego jako głębokie pragnienie ludzkiego serca, by osiągnąć jedność duchową z sercem Boga”⁵⁷.

Co więcej, pojawienie się nazwiska J.H. Newmana w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*, jak również w licznych encyklikach i przemówieniach papieskich jest jasnym dowodem na to, że nauczanie Kardynała z Birmingham spełnia wymagania stawiane przez piąte *Kryterium*. B. McGinn, porównując soborowe odwołania się do nauczania Newmana (w liczbie 20) i odniesienia w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* (w liczbie 4)⁵⁸, stwierdza, że „żaden inny nowożytny autor nie był [tam] cytowany częściej niż kardynał”⁵⁹. Innym i – to nie bez znaczenia – wyrazem wykorzystania i wpływu nauczania Newmana na *magisterium Ecclesiae* było wprowadzenie jego poezji i hymnów do liturgii Kościoła. Sugerowano

⁵² Por. J. Pereiro, *Newman, tradition and development*, w: *John Henry Newman – Doctor of the Church*, red. P. Lefebvre, C. Mason, Oxford 2007, s. 239-240.

⁵³ A. Dulles, *John Henry Newman*, London – New York 2009³, s. 151.

⁵⁴ I. Ker, *The Church as communion*, w: *The Cambridge Companion to John Henry Newman*, red. I. Ker, T. Merrigan, Cambridge 2009, s. 153.

⁵⁵ Zresztą ze względu na tak częste powoływanie się na nauczanie Newmana i wpływ, jaki wywierało ono na ojców soborowych, podjęto nawet próbę uzyskania u Pawła VI zgody na przyspieszenie beatyfikacji kardynała.

⁵⁶ Benedykt XVI, *Otaczajcie opieką ofiary nadużyć popełnionych w Kościele i bądźcie solidarni z kapłanami. Msza w katedrze westminsterskiej pw. Przenajdroższej Krwi Jezusa Chrystusa* (Londyn, 18.09.2010), OsRomPol 11 (2010), s. 33.

⁵⁷ Benedykt XVI, *Kard. Newman służył Bogu swoim wybitnym intelektem oraz piórem. Msza św. beatyfikacyjna w Cofton Park* (Birmingham, 29.09.2010), OsRomPol 11 (2010), s. 40.

⁵⁸ Ilość cytowań nauczania doktorów Kościoła i innych teologów w dokumentach Soboru Watykańskiego II i w KKK zob. załącznik nr 3.

⁵⁹ B. McGinn, *Doktorzy Kościoła...*, s. 342.

wprowadzenie do *Liturgii Godzin* takich hymnów, jak: *Lead Kindly Light* i *Praise to the Holiest*. Na Uroczystość Trójcy Przenajświętszej wybrano zaś hymn Newmana *Firmly I Believe*.

Poza tymi *stricte* magisterialnymi wyrazami oddziaływania pism Newmana nie powinno się jednak zapomnieć o ich wpływie na szeroki system świeckich kampusów uniwersyteckich w Stanach Zjednoczonych. Ponadto nauczanie to gościło i gości w licznych młodzieżowych klubach i centrach dyskusyjnych. Inicjowane przez Newmana oratoria mają po dziś dzień silne oddziaływanie społeczne. Podobnie członkowie *The Spiritual Family* «*The Work*» uważają Newmana za duchowego inspiratora podejmowanej przez nich misji. Stałe zainteresowanie jego postacią wyraża się także w organizacji narodowych i międzynarodowych konferencji, sympozjów, stowarzyszeń, asocjacji, instytutów, czasopism, książek, artykułów i stron internetowych poświęconych jego osobie. Czasopismo *Newman Studies Journal* jest dystrybuowane do wielu krajów całego świata. Strona internetowa *newmanreader.org* jest odwiedzana przez międzynarodową społeczność internautów średnio 1300 razy dziennie. Z pewnością w promocję nauczania Newmana wpisuje się także realizowany aktualnie projekt *Newman Knowledge Kiosk*, którego celem jest digitalizacja wszystkich dzieł autora.

2.6. Trwale i istotne aspekty

Być może szóste ze wskazanych przez Kongregację Doktryny Wiary *Kryteriów i norm* oceny wybitnego charakteru nauczania kandydatów do tytułu *doktora Kościoła* jest wypełnione nader obficie. Pisma kandydata muszą cechować się ponadczasowym charakterem i ukazywaniem istotnych dla chrześcijańskiego życia treści tak, aby mogły stanowić bezpieczny fundament dla budowania trwałych wartości. J. Ford uprzedził niejako potrzebę zilustrowania tej normy we wskazaniu stałej popularności pism Newmana, stwierdzając, że jednym z wymiernych wskaźników pisarskiej trwałości spuścizny autora jest stała dostępność jego pism⁶⁰. Jak już wspomniano, dzieła kardynała Newmana są nie tylko stale dostępne i wciąż na nowo szeroko publikowane, i to w nowych krytycznych opracowaniach, ale dodatkowo są stale tłumaczone na kolejne języki, wywołując przy tym szeroką dyskusję. Potwierdza tę analizę L. Cross w swoim artykule zatytułowanym: *John Henry Newman: Father of the Roman Church?*. Autor stwierdza: „jak wielu spośród jemu współczesnych, Newman był człowiekiem bardzo wpływowym, ale jego oddziaływanie nigdy się nie wyczerpało, a zdaje się, że jeszcze nie osiągnęło swego szczytu”⁶¹.

⁶⁰ Por. J. Ford, *John Henry Newman: A Spiritual Guide for the 21st Century*, *Newman Studies Journal* 1,1 (2004), s. 62-75; tenże, *John Henry Newman as Contextual Theologian*, *Newman Studies Journal* 2,2 (2005), s. 60-76.

⁶¹ L. Cross, *John Henry Newman: A Father of the Roman Church?*, *Newman Studies Journal* 3,1 (2006), s. 11.

Przy dwóch oddzielnych okazjach Jan Paweł II potwierdził spełnienie przez Newmana ostatniego z kryteriów: „Wielkiego Kardynała nobliwe życie i jego liczne pisma zdają się dotykać i dzisiaj umysły i serca wielu ludzi, bez utraty swej pierwotnej świeżości, czy znaczenia, które mogłoby być spowodowane ich wyblaknięciem z powodu upływu czasu”⁶² oraz „Fakt, że od jego śmierci minęło już sto lat, w niczym nie umniejszył znaczenia tej niezwyklej postaci, zaś wiele idei tego kardynała zachowuje do naszych czasów szczególną aktualność”⁶³.

Papież Jan Paweł II wspominał o kilku zagadnieniach, w których można na nowo odkryć stałą aktualność oddziaływania przesłania Newmana, a są to: osobiste poszukiwanie prawdy, rola sumienia w przyjmowaniu prawdy, życiodajne znaczenie religii objawionej, ortodoksyjny i ortopraktyjny charakter życia chrześcijańskiego, nawrócenie jako owoc studium pism ojców Kościoła, które stanowią wspólne dziedzictwo całego chrześcijaństwa. Papież podkreślił także, że „aż do dzisiejszych czasów Newman pozostaje dla wielu punktem odniesienia w niespokojnym świecie (...), stale inspiruje, podnosi i oświeca”⁶⁴.

Jeśli wszystko to, co zostało do tej pory powiedziane, wzbudza jakieś wątpliwości, warto na koniec zauważyć, że w finałowym fragmencie swojego przemówienia w trakcie rzymskiego sympozjum Jan Paweł II stwierdził: „Poprzez listy zawierające duchowe wskazania i rady pomógł [on] niezliczonym bliźnim iść ścieżką prawdy, którą sam odnalazł i która napełniła go tak wielką radością. W tym sensie oddziaływanie Newmana nasiliło się w ciągu ostatnich stu lat i nie jest już ograniczone do samej Anglii. Z całego świata dochodzą głosy, że ten mistrz ducha stał się poprzez swoje dzieła, swój przykład i wstawiennictwo narzędziem Bożej Opatrzności w życiu wielu ludzi”⁶⁵. Przytoczony fragment nie zostawia cienia wątpliwości co do wypełnienia szóstego (i nie tylko!) *Kryterium*.

3. Czy „kościelny przewód doktorski” Błogosławionego J.H. Newmana jest możliwy? – wnioski końcowe

Próbując dokonać podsumowania niniejszych rozważań, warto przypomnieć, że w niniejszej prezentacji zostały przedstawione dwa główne wątki. Pierwszy z nich to przypomnienie historii i znaczenia tytułu *doktora Kościoła* oraz ukazanie aktualnego procesu przyznawania tego tytułu. Z kolei drugi wątek stanowi ukazanie elementów nauczania papieża Jana Pawła II oraz Benedykta XVI (kardynała J. Ratzingera), wskazujących na spełnienie przez nauczanie

⁶² “The great Cardinal’s noble life and his copious writings seem to touch the minds and hearts of many people today with a freshness and relevance that has scarcely faded with the passing of a century” – Jan Paweł II, *Letter to Maurice Couve de Murville, Archbishop of Birmingham* (18.06.1990), w: *Benedict XVI and Cardinal Newman...*, s. 107.

⁶³ Jan Paweł II, *Stulecie śmierci...*, nr 1, s. 18.

⁶⁴ “Down to the present day, Newman remains for many a point of reference in a troubled world (...), continues to inspire, to uplift and to enlighten” – Jan Paweł II, *Letter to Maurice Couve de Murville...*, s. 109.

⁶⁵ Jan Paweł II, *Stulecie śmierci...*, nr 4, s. 18.

kardynała J.H. Newmana *Kryteriów i norm* wyznaczonych przez Kongregację Doktryny Wiary w procesie rozeznawania *wybitnego charakteru nauczania* kandydata do tytułu *doktora Kościoła*. Wydaje się być jednak stosownym wskazanie pewnych wniosków końcowych co do możliwości inkluzji Newmana do ekskluzywnego grona *Doctorum Ecclesisae*.

Popierając przyznanie tytułu *doktora Kościoła* dla kardynała Newmana, nie można nie liczyć się także z faktem kwestionowania takiej idei. Pierwszym głosem krytycznym jest ten, że wszyscy spośród ogłoszonych do tej pory *doktorów Kościoła* zostali kanonizowani lub są uznawani przez Kościół za świętych. Kardynała Newman został jak do tej pory ogłoszony błogosławionym, co jednak nie zaprzecza w żaden sposób jego świętości. Drugą z kwestii jest z pewnością podważanie „wybitnego charakteru nauczania” Kardynała z Birmingham. Trzecią kwestią jest wątpliwość dotycząca konieczności czy słuszności stałego poszerzania listy *doktorów Kościoła*. Przeciwnicy rozszerzenia listy powołują się na opinię, że ten proces obniża wyjątkowość i rangę tytułu. Wydaje się, że ten zarzut został przewyżniony w momencie nadania tego tytułu Świętej Teresie od Dzieciątka Jezus (Jan Paweł II – 1997) czy poprzez włączenie do tego grona Świętej Hildegardy z Bingen oraz Świętego Jan z Avilii (Benedykt XVI – 2012).

Być może kwestia stałego wydłużenia listy *doktorów Kościoła* nie powinna być odnoszona do ich numerycznego ekskluzywizmu, co raczej do kwestii eklezjologicznej. Dyskusja dotycząca tego zagadnienia powinna bowiem skupić się bardziej na objawieniu się we wspólnocie Kościoła szczególnego charyzmatu, wpisanego bezpośrednio w tajemnicę świętych obcowania, a wyrażającego się i poświadczonego przez pisma i życie *Doctorum Ecclesiae*. Lista *doktorów Kościoła* powinna zależeć od tego, czy współczesny człowiek może poprzez nauczanie kandydata doświadczyć szczególnego objawienia się Bożego Ducha, który żyje i działa w Kościele.

Jeśli zatem jakiś święty spełnia wskazane przez Kongregację Doktryny Wiary *Kryteria i Normy*, to dlaczego Kościół nie miałby otworzyć się jeszcze pełniej na proces formacji i doskonalenia się poprzez inspiracje zaczerpnięte z jego nauczania? Każde objawienie się w Kościele szczególnego charyzmatu mądrości, będącego wynikiem współpracy człowieka ze światłem Ducha Świętego, prowadzi nie tylko do nowej sytuacji teologicznej, ale i nowego eklezjalnego *Sitz in Leben*, które zostaje ostatecznie i formalnie potwierdzone przyznaniem przez papieża lub ważne zgromadzenie sobór tytułu *doktora Kościoła*.

Kościelny doktorat dla kardynała J.H. Newmana byłby ogromnym potwierdzeniem tego, że Kościół wszedł w nową erę swej eklezjalnej egzystencji – z jednej strony w aktywny sposób rozpoznając swój uzasadniony rozwój, a z drugiej akceptując autorytet dobrze uformowanych sumień. Niech swoją zapowiedzią tego wydarzenia będą słowa Benedykta XVI o Błogosławionym kardinale Newmance: „trzy elementy: nowoczesność (...) egzystencji, ze wszystkimi wątpliwościami i problemami naszego życia dzisiaj; ogromna wiedza, znajomość wielkich skarbów kultury ludzkości, stała gotowość do poszukiwania, ciągłej odnowy;

i duchowość: życie duchowe, życie z Bogiem, decydują o niezwyklej wielkości tego człowieka z punktu widzenia naszych czasów. Jest to zatem dla nas i dla wszystkich postaci *doktora Kościoła*, a także most łączący anglikanów i katolików⁶⁶.

Załącznik nr 1.

Wykaz doktorów Kościoła

Święty	Lata życia	Data ogłoszenia	Tytuł
Czterech Wielkich Doktorów Kościoła Zachodniego			
Ambroży z Mediolanu	340-397	1295	Doktor Duszpasterstwa
Hieronim ze Strydonu	345-420	1295	Doktor Nauk Biblijnych
Augustyn z Hippony	354-430	1295	Doktor Łaski
Grzegorz Wielki	540-604	1295	Doktor Hymnologii
Czterech Wielkich Doktorów Kościoła Wschodniego			
Atanazy Wielki	295-373	1568	Doktor Ortodoksji
Bazyli Wielki	330-379	1568	Doktor Monastycyzmu
Grzegorz z Nazjanzu	330-390	1568	Doktor Teologów
Jan Chryzostom	345-407	1568	Doktor Kaznodziejów i Eucharystii
Doktorzy Kościoła Czasów Patrystycznych			
Efrem Syryjczyk	306-373	1820	Doktor Diakonów i Poetów
Hilary z Poitiers	315-368	1851	Doktor Chrystusowej Boskości
Cyryl Jerozolimski	315-387	1882	Doktor Wiary i Przeciwników Herezji
Cyryl Aleksandryjski	376-444	1882	Doktor Inkarnacji
Leon Wielki	390-461	1754	Doktor Doktryny
Piotr Chryzolog	400-450	1729	Doktor Homilii
Izydor z Sewilli	560-636	1722	Doktor Edukacji
Beda Czcigodny	673-735	1899	Doktor Angielskiej Historii
Jan z Damaszku	676-749	1890	Doktor Ikony i Obrazu
Doktorzy Kościoła Czasów Średniowiecza			
Piotr Damiani	1007-1072	1828	Doktor Reformy i Odnowy
Anzelm z Canterbury	1033-1109	1720	Doktor Scholastyki
Hildegarda z Bingen	1098-1179	2012	
Bernard z Clairvaux	1190-1153	1830	Doktor Pobożności i Elokwencji

⁶⁶ Benedykt XVI, *Konferencja prasowa w samolocie* (16.09.2010), OsRomPol 10 (2010), s. 13.

Antoni z Padwy	1195-1231	1956	Doktor Ewangeliczny
Albert Wielki	1200-1280	1931	Doktor Nauk
Bonawentura z Bagnoregio	1217-1274	1588	Doktor Seraficki
Tomasz z Akwinu	1225-1274	1567	Doktor Anielski
Katarzyna ze Sieny	1347-1379	1970	Doktor Jedności
Doktorzy Kościoła Czasów Reformacji			
Jan z Ávili	1500-1569	2012	Doktor Ludu Chrześcijańskiego
Teresa z Ávili	1515-1582	1970	Doktor Modlitwy
Piotr Kanizjusz	1521-1597	1925	Doktor Studiów Katechetycznych
Jan od Krzyża	1542-1591	1926	Doktor Mistyczny
Robert Bellarmin	1542-1621	1931	Doktor Relacji Państwo-Kościół
Wawrzyniec z Brindisi	1559-1622	1959	Doktor Nawróceń i Misji
Franciszek Salezy	1567-1622	1877	Doktor Autorów i Prasy
Doktorzy Kościoła Czasów Nowożytnych			
Alfons Liguori	1696-1787	1821	Doktor Moralności i Maryjny
Teresa z Lisieux	1873-1897	1997	Doktor Zaufania i Misjonarzy

Załącznik nr 2.

Kongregacja Doktryny Wiary, *Normy proceduralne i kryteria doktrynalne dla osądu dotyczącego wybitności doktryny świętych proponowanych jako Doktorzy Kościoła*⁶⁷

Pierwsze kryterium. „Osąd odnośnie do wybitności doktryny przybiera formę eklezyjalnego rozeznania odnoszącego się do istnienia szczególnego charyzmatu mądrości przekazanego przez Ducha Świętego dla dobra Kościoła, a udzielonego Świętemu proponowanemu jako kandydat do tytułu Doktora, stwierdzonego i potwierdzonego przez zbawczy wpływ, jaki jego pisma i jego doktryna wywarły na Lud Boży (por. *Lumen gentium*, nr 12)”.

Drugie kryterium. „W tym celu należy wykazać, że nauczanie Świętego, który jest kandydatem do tytułu Doktora, nie tylko zgadza się w pełni z chrześcijańską wiarą i życiem, *ale przoduje on («eminet») jakością swoich pism ze względu na poziom i głębię ich doktryny, na naturę i zawartą tam syntezę nauczania oraz dokonujący się przez nie pozytywny i skuteczny wpływ*, tak że mogą być uznane za kwalifikowanych świadków żywej tradycji Kościoła (por. *Dei Verbum*, nr 8)”.

Trzecie kryterium. „Jest koniecznym zatem, aby przyszli Doktorzy Kościoła byli autentycznymi *nauczycielami i świadkami katolickiej doktryny i chrześcijań-*

⁶⁷ Angielskojęzyczną wersję dokumentu można znaleźć w: D. Morgan, *Newman doctor...*, s. 266-267.

skiego życia i że ich pisma przynoszą szczególne światło potwierdzające wyznanie i obronę katolickiej wiary, w głoszeniu Ewangelii, w rozumieniu kultu Bożego i życia duchowego lub na innym specyficznym polu katolickiej doktryny”.

Czwarte kryterium. „To stanie się najbardziej widoczne, jeśli można będzie pokazać, że ich doktryna jest narysowana z czystego źródła słowa Bożego, Tradycji i Magisterium Kościoła i stanowi jego wnikliwe i naukowe pogłębienie, które stanowi owoc działania Ducha Świętego. Ten owoc pomnaża rozumienie rzeczywistość słów przekazanych nam, czy to poprzez przepowiadanie objawionej prawdy, przez teologiczną refleksję, przez studia i kontemplację lub poprzez instytucje, które wypływają z tego samego głębokiego doświadczenia tej samej nadprzyrodzonej rzeczywistości (por. *Dei Verbum*, nr 8)”.

Piąte kryterium. „Co więcej, powinno to zostać ukazane, że pisma kandydatów do tytułu Doktora Kościoła miały szerokie rozprzestrzenienie, pozytywną recepcję i szczególnie dobroczynny wpływ na Lud Boży. Jeśli to możliwe, powinno to być potwierdzone użyciem ich nauczania w Magisterium Kościoła i także poprzez szczególną uwagę dawaną ich pismom przez katolickich teologów w studiowaniu i przedstawianiu tajemnic wiary i życia chrześcijańskiego. Wpływ ten powinien mieć jakość uniwersalną w taki sposób, że ma to znaczenie dla całego Kościoła”.

Szóste kryterium. „Badanie doktryny kandydata musi prowadzić do konkluzji, że doktryna jest «eminent» jak to wykazuje jej pewne i stałe przesłanie, że jest zdolna do wniesienia wkładu do umocnienia i pogłębienia depozytu wiary i wydobycia na światło nowe perspektywy dla doktryny i życia. W ten sposób specjalne skutki i stosowność eminentnej doktryny kandydata na Doktora stanie się jaśniejsza i kandydat będzie widziany jako osoba, w której rozpoznano szczególnego rodzaju doktrynalny charyzmat, dar Ducha Świętego. Duch prowadzi Kościół ku pełni prawdy, i w tym celu wyposaża go w każdym czasie hierarchicznymi i charyzmatycznymi darami (por. *Lumen gentium*, nr 4)”.

Załącznik nr 3.

Liczba cytowań pism doktorów Kościoła i innych teologów w dokumentach *Soboru Watykańskiego II* i w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*

Doktorzy Kościoła	<i>Vaticanum II</i>	KKK	Inni nauczyciele	<i>Vaticanum II</i>	KKK
Okres patrystyczny					
Atanazy z Aleksandrii	29	3	Grzegorz z Nyssy	15	10
Efrem Syryjczyk	12	0	Jan Kasjan	7	1
Hilary z Poitiers	20	1	Boecjusz	2	0

Cyryl Jerozolimski	19	7			
Bazyli Wielki	53	7			
Grzegorz z Nazjanzu	31	11			
Ambroży z Mediolanu	111	21			
Jan Chryzostom	114	18			
Hieronim	108	3			
Augustyn z Hippony	522	87			
Cyryl z Aleksandrii	35	35			
Piotr Chryzolog	1	4			
Leon Wielki	107	11			
Okres średniowiecza					
Grzegorz Wielki	128	6	Maksym Wyznawca	2	3
Izydor z Sewilli	12	0	Izaak z Niniwy	0	1
Beda Czcigodny	12	0	Symeon Nowy Teolog	0	0
Jan z Damaszku	32	8	Hugo od św. Wiktora	2	1
Piotr Damiani	5	0	Gertruda Wielka	0	0
Anzelm z Canterbury	1	1	Grzegorz Palamas	1	1
Hildegarda z Bingen	0	1	Julianna z Norwich	0	1
Bernard z Clairvaux	34	2	Bernardyn ze Sieny	3	0
Antoni z Padwy	2	0			
Albert Wielki	20	0			
Bonawentura	46	2			
Tomasz z Akwinu	734	61			
Katarzyna ze Sieny	5	3			
Okres nowożytny					
Jan z Ávili	0	0	Katarzyna z Genui	1	0
Teresa z Ávili	14	5	Tomasz Morus	1	1
Piotr Kanizjusz	9	0	Ludwik Maria Grignon de Montfort	6	0
Jan od Krzyża	8	4	John Henry Newman	20	4
Robert Bellarmin	29	0	Edyta Stein	1	0
Wawrzyniec z Brindisi	2	0			
Franciszek Salezy	21	1			
Alfons Maria Liguori	0	1			
Teresa z Lisieux	15	6			

Słowa kluczowe: Newman J.H., doktor Kościoła, wybitny charakter nauczania
 Keywords: Newman J.H., doctor of the Church, eminent doctrine